

“something” are values. An educator does not create the objective of education, but accepts it, recognizing the existence of values independent of the will of individuals.

A paradox of a critical educational situation is the fact that independence, resulting from a strongly emphasized bringing-up for independence and personal responsibility, or, to a certain extent, an autonomous education, may also lead to isolation. In such case, autonomy as a duty towards self to comply with the general norms will disappear, resulting in abuse. The cases of such “independence”, such strong focus on self are observed, when the process of education is dominated by the tendency to focus on self.

A substantial impact on the quality of the process of education in many social environments is exerted by the IT revolution, which, on one hand, has brought so many valuable things into our lives, and, on the other, has resulted in a deep cultural crisis. It seems that a great myth of our era is the human right to free expression of personality. This myth is often turned into the rule of: everyone can do anything, but not everyone and not anything.

The most typical human behaviors are intentionally initiated activities aimed at achieving certain results. These preparations end naturally with reaching the destination or achieving the goal planned. A man's goal is not only initiated by them, but also organized accordingly through selection of the appropriate means and preparation of a detailed schedule of planned actions. It is also significant that the structure of activities may change depending on the conditions.

A modern man – as Erich Fromm has put it – only seems to know what he wants; in fact, he wants what he is required to do... As a result of this process, he loses his identity, without which there is no real security of a free individual. Loss of one's identity, on the other hand, intensifies the need to adapt to the obligatory models¹⁰.

One of the factors that dehumanize social life, which threatens human existence, are disturbances in satisfaction of one's basic needs. These disturbances in terms of the need for security and stabilization, according to the experts in the field, lead to weakening e.g. of the sense of cause in life, which may result in obsessive-compulsive neurosis, reduction of the higher need to focus on issues associated with the sense of order, a tendency to get support in someone or something characterized by permanence.

In assessment of the situation, fear plays a significant role, since it allows us to decide whether given event will bring us benefits or only negative effects. However, the assessment is not always accurate. Persons anxiety, qualify various threats as being more menacing in comparison with persons with a stabilized level of fear.

¹⁰ E. Fromm, *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warsaw 2000, p. 236-237.

However, some of the threats are assessed on the same level of riskiness, regardless of any differences in the intensity of fear between individual persons. Drugs, terrorism, a bomb attack usually result in strong fear and are assessed as risky events, while recreational activities, such as skiing, swimming, horse riding are usually referred to as relatively safe and not posing a substantial risk. Assessment of a risky situation is influenced greatly by the degree of familiarity with the tasks entrusted, which had not been encountered before. In such situation, no preventive measures are known, which could allow us to avoid the negative effects of threats. A person, who fears failure upon completion of a given task, usually overestimates the associated risk.

Human behaviors have been the basic object of observation since the beginning of our history. They are the themes of legends, as well as topics of everyday communication in the society. Also poets, writers, as well as authors of song lyrics, both historic and modern ones, describe people in various situations. They analyze behaviors, pointing to general patterns and they search for causes of our deeds. This is the source of valuable knowledge on humans. However, it is subjective; sometimes it refers to individual cases, which serve as a basis for rather unjustified generalizations; sometimes, quite contrarily, it contains generalizations, which are sets of postulates of the desirable human behaviors.

The scope of issues, defined in this way, cannot be free from cognitive deformations, associated with the nature of human perception or determined by ethic attitudes. Understanding of human behaviors often requires a change of one's views. This, on the other hand, as the psychologists have pointed out, is very difficult, and sometimes even impossible. Therefore, we are doomed to multiple views of the human nature, implying explanations of human motives in various situations. This multitude of views is also caused by the fact that humans are subject to interest of various sciences. It can be examined by theology, philosophy, biology, social anthropology or evolutionary psychology. These various points of view serve as a basis for formation of various concepts of human existence.

It seems, nevertheless, that the modern society, which is the source of the culture of individualism and relativism, only facilitates the emergence of narcissistic individuals. This term has not been used accidentally, because, as it has been stated by Ch. Delsol, „(...) a modern individual, even an adult, remains an unstable youth, characterized by incoherent desires, conflicting opinions, (...) irresponsibility”¹¹.

In a society of fluent modernity, individual achievements do not make a permanent property, since assets turn into liabilities in the twinkling of an eye, and advantages turn out to be weaknesses. The circumstances of action and the subordinate strategies of action get old quickly and they become outdated. Taking advantage of experience as a source of knowledge and referring to strategies and tactics that

¹¹ *Ibidem*, p. 91.

had proven efficient in the past is thus unreasonable, as the tests of the past did not take into account the sudden, usually unexpected changes of the circumstances. Forecasting of future tendencies on the basis of past events is even more risky and usually misleading. It is increasingly difficult to get reliable calculations, while unfailing forecasts have become simply unimaginable¹².

Passiveness is one of the most typical and yet pathological characteristics of men in the modern society. A man wants to be fed, but fails to move, show initiative, even to digest the food supplied. A man is not creative towards his heritage – he only gathers or consumes. Remaining passive, a man does not attempt to find his place in the world and he is forced to give up his ideals and their demands. Therefore, he feels powerless, lonely and full of anxiety. He finds it difficult to self-define and his sense of integrity is low. Conformism, which seems to be the only way to avoid the unbearable fear, often turns out to be insufficient¹³.

Apart from passiveness, another factor, which often influences the safety of man is obedience and submission. Today, obedience has become a somewhat forgotten virtue. Obedience is a questioned value, because the term is not understood and it is often confused with submission. This confusion between obedience and submission is one of the most dangerous mistakes made in modern upbringing. Submission means giving up freedom, capitulation. On the other hand, obedience is disposal of self in accordance with the established hierarchical order. Obedience is exercising of one's freedom, but not against the superiors, it is a selection of an attitude of cooperation with one's superior (educator). They are the ones appointed to organize the lives of their pupils. Those, who are responsible for discipline, also need a positive reply to their actions from their subordinates – they need obedience. Without obedience, there is no normal education, it is impossible to organize any kind of work or a normally functioning community. Therefore, upbringing in the spirit of the appropriately understood obedience is the basic way to build a free society.

Passiveness and submission are not the only symptoms of the illness of the modern man. To understand his condition, it is also necessary to put emphasis on the deepening gap between the intellectual action and the emotional experiences.

The gap between thoughts and emotions leads to an illness, a light chronic schizophrenia, which is typical for the new man of the technological era. In sociology, it is fashionable today to state that human problems can be analyzed without referring to emotions associated with them. It is assumed that scientific objectivism requires the opinions and theories pertaining to men to be free from any emotional bonds.

It should be emphasized that in Poland, we are dealing with a cultural vacuum – on one side, there is the sense of freedom, on the other – material degradation of many

¹² Z. Bauman, *Płynne życie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007, p. 6.

¹³ E. Fromm, *Rewolucja nadziei. Ku ucłowieczonej technologii*, Rebis, Poznań 2000, p. 64.

families. Moreover, in many Polish families we can observe the phenomenon of the so-called inheritance of poverty, intensification of pathological behaviors (suicides, addictions, aggression, abuse). A modern family means the increased divorce rate, relationships that have not been formally confirmed. Acceptance of betrayal, open marriages, entered only for some time. I am free, and so you, my children, are free, too. Everyone has the right to live the way they want to, so do what you want, you will have no obligations towards me and I will have none towards you – this rule of education is encountered increasingly often in open and democratic societies.

Negation of religion and the Church is getting deeper, and life orientations are becoming different. Religion, ethics – these seem to symbolize backwardness and they hinder progress. The modern society is „facing a specific crisis of humanity”, which is marked by increasing lack of confidence in own human traits, in the very sense of existence. In many circles, we observe the disappearance of a “universal” – or universally educated – man.

What many years ago was perceived as a rare abnormal behavior, is everyday reality now. We are afraid of aggression, and despite the corrective measures undertaken, despite the numerous forms of therapy – aggression at school and outside school, often emphasized by the media, is not decreasing. Worth mentioning is the brutality and abuse that is often seen by young people on television and on the Internet. There are numerous incidents of vandalism, destruction of common good, inscriptions on the walls, broken desks, graffiti, demolished toilets in the schools.

There is no faith in success, because there have been no significant changes for the better or improvements. We are dealing with a moral crisis, which cannot be fixed with ineffective educational activities.

Human safety is also influenced by the problems of the modern world. The most serious of these include disproportions in economic growth, social inequality, overpopulation and migration, civilizational backwardness and degradation of the natural environment, terrorism etc. These are global problems, which require cooperation of the entire international community. Chances for humankind should be sought in the possibilities of social development, in scientific and technical progress, intermingling of cultures, social movements and integration processes.

Hans Magnus Enzensberger in Germany fears the commencement of the era of civil wars (he has listed about forty such wars, which can be observed in all parts of the world, from Bosnia through Afghanistan to Bougainville). Alain Minc in France warns us against the new era of the Dark Ages. In Great Britain, Norman Stone asks whether we have gone back to the Middle Ages with its beggars, plagues, explosions of passions and superstitions. Of course, it remains an open question, to what extent these opinions are justified or exaggerated – only time will tell¹⁴.

¹⁴ Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, op. cit., p. 45.

„Summing up, it can be said that humans not so much „are” as „come to be” during their existence. In becoming, in which our entire existence is engaged, our subjective-personal being and activity are of particular significance. In their own way, humans are open and creative: becoming and fulfilling themselves. The multidimensionality of being, becoming and self-fulfillment indicates the possibilities of these processes, which, in their basic function, are evolutionary, but which may also be subject to destruction and degradation”¹⁵.

Establishment of the right hierarchy of values is a very significant task. Values, which are recognized as the most significant, determine the direction of human activity for achievement of ultimate goals and not only the partial objectives or stages. The right hierarchy of values brings order into our lives, shaping the ability to order issues according to their significance and to systematize our lives as necessary.

A significant component of a mature human personality is the objective attitude towards self. It is the ability of self-reflection. A human being with a mature personality fully accepts self, knows his or her strengths and weaknesses, is not bashful towards others but does not want to dominate, either. Such human is full of hope for better times. A man of hope is emotionally stable, bright and happy with his life. He is able to face challenges, to draw constructive conclusions from the mistakes made. A man, who brings hope, is emotionally mature. A man of hope combines emotional balance with a sense of security of his existence. A man of the 21st century must be able to manage his life, to experience the internal freedom, moral and esthetic development, he must be intelligent, of good health, have a strong will, a loving heart and a good intuition.

BIBLIOGRAPHY

1. Z. BAUMAN, *Płynne życie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.
2. Z. BAUMAN, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Sic, Warszawa 2007.
3. M. CIEŚLARCZYK, *Spółczeństwa i społeczności na przełomie wieków – od bezpieczeństwa kultury do kultury bezpieczeństwa?* (in:) *Bezpieczeństwo w perspektywie socjologicznej*, WBBS, Warszawa 2001.
4. G. DRYDEN, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, translation by B. Józwiak, Zyski i S-ka, Poznań 2003.
5. S. DWORECKI, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, (in:) *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
6. E. FROMM, *Rewolucja nadziei. Ku uczłowieczonej technologii*, Rebis, Poznań 2000.

¹⁵ Cf. K. Popielski, *Pytanie o człowieka*, (in:) *Człowiek–wartości–sens. Studia z psychologii egzystencji*, ed. K. Popielski, KUL, Lublin 1996, p. 15-17.

7. E. FROMM, *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warszawa 2000.
8. F. FUKUYAMA, *Globalizacja bez końca*, „Gazeta Wyborcza”, 25-26 XI 2000.
9. E. GOŹLIŃSKA, F. Szlosek, *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*, Institute for Technology of Operation, Radom 1997.
10. J. NAISBITT and F. FUKUYAMA, *Megatrend, Zysk i S-ka*, Poznań 1997.
11. J.A. PIELKOWA, *Pedagogika społeczna wobec zagrożeń współczesności*, (in:) M. PŁOPA (ed.), *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia. Zagrożenia i wyzwania*, vol. I, Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna, Elbląg 2005.
12. K. POPIELSKI, *Pytanie o człowieka*, (in:) *Człowiek–wartości–sens. Studia z psychologii egzystencji*, ed. K. Popielski, KUL, Lublin 1996.
13. R. ROSA, *Filozofia bezpieczeństwa*, Bellona, Warszawa 1995.
14. M. SZYMCZAK (ed.), *Słownik języka polskiego*, vol. I, PWN, Warszawa 1978.
15. <http://leksykony.interia.pl/haslo?hid=173930>.

Egzystencjalne problemy ludzkiego bezpieczeństwa

Streszczenie. Bezpośrednim tematem artykułu jest ogólna problematyka procesów ludzkiego bezpieczeństwa. Tym samym celowo podjęta zostaje tutaj analiza podstawowych problemów wpływających na bezpieczeństwo samej egzystencji człowieka. Autor stara się odnaleźć korelację pomiędzy naturą indywidualnego i strukturalnego bezpieczeństwa oraz ludzkiej podmiotowości. Na tym tle rysują się zaprezentowane jednostkowe i społeczne wymiary relacji określających egzystencjalne wymiary bezpieczeństwa człowieka. W tym sensie bezpieczeństwo jest postrzegane jako droga potencjalnego rozwoju ludzkich możliwości i pragnień. Wyraża się w procesach aktywności i kreatywnej adaptacji w relacjach do ogólnych życiowych przypadków, zachowań oraz aktywności ludzkiej w społecznym wymiarze działań.

ZABÓJSTWO JAKO ZNIWECZENIE REGUŁ BEZPIECZEŃSTWA

Marek Adamkiewicz

Wojskowa Akademia Techniczna

Streszczenie. Jednym z największych problemów naszej cywilizacji wpływających na indywidualne poczucie bezpieczeństwa jest zjawisko morderstwa. Artykuł ten jest filozoficzną oraz naukową charakterystyką zabójstwa. Jest ono rozumiane przez autora jako zachowanie będące wyłomem w regułach służących bezpieczeństwu społeczeństwa. Podjęta w ten sposób analiza obejmuje zarówno konstatacje psychologiczne i socjologiczne, które są nałożone na wiodące kwestie etyczne odnoszące się do problemu morderczej napastliwości. W tym znaczeniu zabójstwo jest ukazane jako forma dewiacji mentalnej, a również specyficznej dewiacji społecznej. Obie formy dewiacyjne mają swoje silne umocowanie w kulturze i jak wynika z analizy, są zakorzenione w naturze człowieka.

Wstęp

Niektórzy badacze są przekonani, że historia ludzkości to dzieje okrucieństwa, w których religia i moralność posiadły słabą zdolność do ograniczania zadawanych cierpień. Brak rezultatów w zmaganiu się z oczywistymi przejawami zła w stosunkach społecznych jest następstwem upodobania ludzi do agresywnych zachowań, którymi dodatkowo epatują media i film. Niejednoznaczny stosunek do przemocy jest szczególnie widoczny na tle demonstracji publicznego nastawienia do innych zjawisk uchodzących za niebezpieczne. Na przykład w opinii wielu ludzi seks na ekranie jest bardziej odrażający niż produkcje goniące za sensacją i „ociekające krwią”. W potocznym odbiorze erotyzm staje się przedmiotem społecznej demoralizacji, podczas gdy drapieżność „uczy życia”¹. Jednakże istnieje przypadek okrutnego czynu, który wymyka się obłudzie obyczajowej i jest piętnowany zarówno w kulturze masowej jak i w poważnych opiniach. Owym zdarzeniem, które budzi powszechny sprzeciw, jest zabójstwo.

Filozoficzna koncepcja zabójstwa

Stanowisko uznające zabójstwo za oczywistą zbrodnię pojawiło się po raz pierwszy z całą mocą w koncepcji Pitagorasa, który ustanawiając prawo zakazujące

¹ Por.: J. Hołówka, *Etyka w działaniu*, Warszawa 2001, s. 304.

przelewania krwi istot żywych, określił wszelką rzeź jako występłą i przeciwną naturze. Pozbawianie kogoś życia wedle opinii filozofa z Samos było ze wszech miar niegodziwe i zachęcało do łamania reguł sprawiedliwości, najsilniej przeciwstawia się im wojna, będąca rzeczywistym „prawodawcą dla zabójstw”². Tam, gdzie nie rządzą złe zasady, nie powstają również warunki niweczenia bytu, bo rozum ludzki nie sprzeciwia się temu, co w naturze nakazuje poszanowanie różnych i jednocześnie bliźniaczych form egzystencji (roślinnej, a zwłaszcza uświęconej zwierzęcej oraz człowieczej). Tylko morderstwo ożywia tę część jestestwa, która jest wroga istnieniu, a tym samym bogom³, albowiem „po stokroć lepiej jest doznać największej krzywdy, niż zabić człowieka”⁴. Podobnie Arystoteles, kierujący się racjami rozumu i prawa, uznał zabójstwa za czyny narzucone gwałtem w ramach aktów zależnych od naszej woli, będących wszak formą sprawiedliwości („w znaczeniu ciaśniejszym”) wyrównującą postęпки w rodzących zobowiązania stosunkach między ludźmi⁵. Czyn niweczący cudze trwanie jest wykroczeniem, chociaż bywają w pewnych okolicznościach sytuacje go uzasadniające. Jednakże poza przypadkami uśmierceń z tzw. powodów koniecznych nie znajdujemy wyrazów poparcia dla tych, które pozostają poza społeczną akceptacją.

Maria Ossowska bezprawnym zamachem na cudze życie wymieniła jako fundamentalny wyłom w normie „nie zabijaj”. W tradycji etycznej nigdy go nie usankcjonowano, jakkolwiek wspierano już gdzieniegdzie samobójstwo, masakry na polu bitwy, aborcję, eutanazję, czy karę śmierci⁶. Również wedle opinii motywowanej racjami chrześcijańskimi, moralnie zrozumiałe zdaje się być to niszczenie ludzkiego bytu biologicznego, które jest następstwem konfliktu zbrojnego, wynikiem samoobrony, czy też orzeczenia sądu⁷. Źródłem aprobaty dla takich zabójstw jest gromadne oczekiwanie znoszenia obcej agresji, w drodze eksterminacji wrogów zagrażających nam w warunkach ekstremalnych i różnych od pospolitej codzienności. Wszelako takie nastawienie ukazuje relatywizm normy powstrzymującej nas od zadawania śmierci bliźniemu. Według ks. Tadeusza Ślipki reguła „nie zabijaj” ostatecznie bywa złożona z dwu elementów. Jednym jest stanowiący jej zasadniczą treść zakaz pozbawiania życia, drugim zaś jego ograniczenie w postaci klauzuli dopuszczającej agresję w sytuacji ochrony własnej egzystencji, udziału w sprawiedliwej wojnie, czy

² Por.: Jamblich, *O życiu pitagorejskim*, (w:) Porfiriusz, Jamblich, Anonim, *Żywoty Pitagorasa*, przeł. J. Gajda-Krynicka, Wydawnictwo EPSILON, Wrocław 1993, s. 92.

³ Por.: Ibidem, s. 92-93.

⁴ Ibidem, s. 82.

⁵ Por.: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Grońska, PWN, s. 168-169. Do innych stosunków zależnych od woli człowieka w ramach sprawiedliwości ciasnej Arystoteles zaliczył jeszcze: uszkodzenie cielesne, uwięzienie, rabunek, okaleczenie, obmowę oraz obrazę (por. ibidem, s. 169).

⁶ Por.: M. Ossowska, *Normy moralne. Próba systematyzacji*, Wyd. III, PWN, Warszawa 1985, s. 35-48.

⁷ Por.: T. Ślipko SJ, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, op. cit., s. 280.

posłania zbrodniarza na szafot⁸. Zgodnie z tym wszystko, co zmierza bezpośrednio do kasacji ludzkiego istnienia i nie jest obroną tegoż przed agresją, kwalifikuje się jako naruszenie wartości moralnej człowieczego przejawiania się i zło. W tym złożeniu zabójstwem jest zarówno aborcja oraz eutanazja, jak i każde inne morderstwo popełnione na niewinnej osobie⁹.

Na gruncie etyki występuje zrównanie treści kategorii zjawisk niweczących życie opisywanych jako zabójstwo. Jego wyróżnikiem jest przemoc skierowana na drugiego człowieka dramatycznie kończąca jakąś egzystencję. Zabójstwo jednak nie jest tylko morderstwem, gdyż to jest akt nieusprawiedliwiony i niedyktowany moralną winą ofiary, albowiem w wielu przypadkach zemsta prowadząca do jakiejś śmierci zdaje się już odwoływać do etycznych motywacji popełnienia zbrodni. Morderstwem staje się wówczas, gdy nie jest uprawomocnione i zalegalizowane. Przywilej zabijania ma tylko państwo i ono określa kryteria eksterminacji. Jeśli założymy, że zabójstwo jest formą nienaturalnego i nielosowego skracania życia, zatem morderstwo jako *explicite* tego przykład staje się synonimem moralnie potępianego, sprzecznego z interesem społecznym zamachu na ludzkie życie. Konieczność odróżniania ściganej prawem zbrodni uśmiercenia od zabójstwa relacyjnego, czyli warunkowanego przymusem zabijania, wskazuje na ambiwalentny stosunek etyki do zamachów na ludzkie życie. Zbigniew Szawarski na przykład stwierdzając, że „zabójstwo człowieka jest zawsze [oraz] wszędzie złe i nikt nie powinien (...) nigdy z rozmysłem zabijać drugiego człowieka”¹⁰, zastrzegł jednak, iż zasada ta nie powinna działać wobec ludzi, którzy ponoszą winę za lekceważenie lub pogardę dla zakazu zabijania. Mówiąc inaczej negatywnej ocenie moralnej – silnie akcentowanej również przez etykę chrześcijańską – podlegają tylko ci, którzy niweczą cudze życie, naruszają prawa państwa oraz gwałcą podstawowe normy ładu społecznego.

W tym sensie zabójstwem jest zarówno stwierdzony akt agresji wyrażony jakąś śmiercią jak i nieumyślne działanie prowadzące do niej. John Hospers każde postępowanie „postrzegalne” (okazane w zbrodniczy sposób) i „niepostrzegalne” (zawarte w intencjach czynu zbrodniczego), które prowadzi do śmierci drugiej osoby, uznał za zamach (umyślny lub nieumyślny) na jej życie¹¹. Maria Ossowska natomiast pojęcie zabójstwa rozszerzyła również na wydarzenia, które prowadzą do spowodowania czyjejś śmierci poprzez zaniechanie działania na rzecz osoby potrzebującej pomocy¹². Już dość dawno Tadeusz Kielanowski zauważył, że nie ma istotnej różnicy moralnej między zabiciem przez działanie a świadomym uśmierceniem przez zaniechanie

⁸ Por.: *ibidem*, s. 280, 345.

⁹ Por. *ibidem*, s. 174, 260-262, 320-321.

¹⁰ Z. Szawarski, *Przedmowa*, (w:) K. Nielsen, *Moralność i wiara*, przeł. Z. Skwirczyńska-Masny, Książka i Wiedza, Warszawa 1983, s. 6.

¹¹ Por. J. Hospers, *Human Conduct*, Harcourt, New York 1961, s. 15.

¹² Por. M. Ossowska, *Normy moralne...*, *op. cit.*, s. 34.